

En note om antallet af antikke græske sportsgrene

af Thomas Heine Nielsen

Ved de Olympiske Lege i Tokyo 2020 blev der konkurreret i 33 forskellige sportsgrene og uddelt i alt 339 guldmedaljer, fordi visse sportsgrene, f.eks. boksning, jo har flere vægtklasser *vel sim.* eller opererer med konkurrencer for mænd, kvinder og mixed, f.eks. badminton. Eksemplet illustrerer meget godt, at der i realiteten ingen grænser er for, hvilke fysiske aktiviteter mennesker kan konkurrere mod hinanden i.

Det er derfor egentlig forbløffende, hvor få sportsgrene antikkens grækere konkurrerede i. Ved de såkaldte antikke Olympiske Lege¹ blev der konkurreret i følgende sportsgrene:²

I. *Pentathlon* (femkamp)

II. Løb

στάδιον (*stadion*), ca. 200 m løb

δίαυλος (*diaulos*), ca. 400 m løb

δόλιχος (*dolichos*), langdistanceløb af ukendt længde

ὄπλιτοδρόμος (*hoplitodromos*), ca. 400 m løb med hjelm og skjold

III. Kampsport

πύξ (*pyx*), boksning

πάλη (*pale*), brydning

παγκράτιον (*pankratation*), 'alkamp', omtrent det moderne *mixed martial arts*

-
1. Om antikkens 'Olympiske Lege', se Nielsen 2012; Nielsen 2020; Miller 2004: 113–28; Swaddling 2004; Young 2004.
 2. Om programmet ved de 'Olympiske Lege', se Lee 2001. Om de enkelte sportsgrene, se Miller 2004: 31–86. – Jeg ser i det følgende bort fra hestesport; om hestesport, se Bell 1989; Miller 2004: 75–82; De Rossi 2011-2016; Golden 2014; og Nicholson 2021.

Visse discipliner var opdelt i aldersklasser, sådan som det var gængs i græsk sport.³ I Olympia opererede man blot med to aldersklasser, 'drengene' og 'mænd'; andre steder var der flere aldersklasser, ved Panathenæerne i Athen således tre, da man ud over drenge og mænd også opererede med en klasse for 'skægløse' (*ageneioi*), unge mænd i de sene teenage-år, altså sådanne som endnu ikke havde et rigtigt skæg. I Olympia var der konkurrencer i alle discipliner for mænd, mens programmet for drenge var mere begrænset. *Pentathlon* for drenge blev ifølge traditionen blot afviklet en enkelt gang, i 628 f.Kr., og aldrig gentaget, mens *pankration* for drenge først kom på programmet i hellenistisk tid.⁴ I klassisk tid konkurrerede drengene i *stadion*, som var en sprint over distancen et *stadion*, hvilket i Olympia var 192,28 m;⁵ desuden konkurrerede drengene i brydning og i boksning. I Olympia blev der altså i klassisk tid blot afviklet 11 konkurrencer, tre for drenge og otte for mænd, i fem forskellige discipliner.

I arkaiske kilder møder vi sportsgrene, som ikke længere fandtes i klassisk tid. I beskrivelsen af gravlegene til ære for Patroklos i *Iliadens* 23. sang hører vi f.eks. om bevæbnet duel til *first blood* og bueskydning efter levende due: sådanne discipliner findes ikke i klassisk tid. Men ellers er disciplinerne velkendte: boksning, brydning, løb, og kast med diskos og spyd. Disse discipliner kendes fra det olympiske program, men her er kast med diskos og spyd ikke, som i *Iliaden*, selvstændige discipliner men bestanddele af *pentathlon*. Også i *Odyseen* er der, i 8. sang, en beskrivelse af en række sportskonkurrencer, der afholdes for at opmuntre den sørgmodige Odysseus. Her konkurreres i løb, brydning, boksning, længdespring og diskoskast. I klassisk tid er de to sidstnævnte discipliner ikke længere selvstændige discipliner men bestanddele af *pentathlon*.

Det homeriske billede af diskoskast og længdespring som selvstændige discipliner afspejles muligvis i arkaisk epigrafisk materiale. En længdespringsvægt (*halter*) af bly fundet i Eleusis og dateret ca. 580–570 bærer en indskrift, hvor *χαλόμενος νίκησεν Ἐπαίνετος* ("Epainetos vandt ved sit spring") tydeligt læses,⁶ og det fortolkes normalt

3. Om aldersklasser i græsk sport, se Petermandl 1997.

4. Lee 2001: 2.

5. Golden 2004: 157–59; et *stadion* var 600 fod, og da foden varierede lokalt, varierede det også, hvor langt et *stadion*-løb var.

6. Moretti 1953: no. 1; se også Ebert 1972: 31.

som udtryk for, at den konkurrence, Epainetos havde vundet, alene var i længdespring (i modsætning til i *pentathlon*).⁷ Det er naturligvis ikke umuligt, selvom der vel faktisk er tale om et argument *e silentio* og selvom *pentathlon* med sikkerhed eksisterede på Epainetos' tid.⁸ En bronzediskos, der sandsynligvis stammer fra Kephallenia og nu findes på British Museum,⁹ dateres ca. 550–525 og bærer en indskrift bestående af to hexametre, der i min prosaiske oversættelse lyder som følger: “Exoidas opsatte mig til den mægtige Zeus' sønner [i.e. Dioskourerne], den bronze<diskos> hvormed han besejrede de kække kephallenerne”.¹⁰ Her kan det ikke udelukkes, at Exoidas sejrede i en konkurrence, der blot bestod af diskoskast, selvom det også her ret beset er et *argumentum e silentio*. I klassisk tid møder vi ikke længere diskoskastet som en selvstændig disciplin men udelukkende som en del af *pentathlon*, og det samme gælder som sagt længdespringet. Der synes altså i løbet af arkaisk tid at være sket en reduktion af antallet af discipliner i den græske sport og en kodificering af femkampen, der kom til at bestå af *stadion*-løb, diskoskast, spydkast, længdespring og brydning.

Det kan altså ikke ganske udelukkes, at diskoskast og længdespring undertiden blev afviklet som selvstændige konkurrencer i det 6. årh., men det var ikke selvstændige discipliner på det olympiske program, og det er også værd at nævne, at når arkaiske elegikere vil sige ‘alskens sportsgrene’ så opremser de nogle af de velkendte olympiske discipliner. Tyrtaios (fr. 12) siger f.eks. at han ikke vil prise nogen mand i sang “enten for rapfodet løb eller for brydningens kunst”¹¹ og peger dermed direkte på de to mest karakteristiske græske sportsgrene;¹² og i sin kendte kritik af dyrkelsen af sportshelte nævner Xenophanes simpelthen de olympiske discipliner: ‘rapfodet løb’ (*ταχυτήτι ποδῶν*), *pentathlon* (*πενταθλεύων*), brydning (*παλαίων*), boksning (*πυκτοσύνην*) og *pankration* (*παγκράτιον*).¹³

7. Moretti 1953: 3; Ebert 1972: 31.

8. Ebert 1972: no. 1.

9. Moretti 1963: no. 6; Crook 1987: 60.

10. Ἐχσοῖδα μ' ἀνέθεκε Διζὸς ὄροισιν μέγαλοιο | χάλκεον ἠδὲ νίκασε Κεφαλᾶνας μεγαθύμος. – Navnet *Exoidas* er ikke ellers kendt; af fotoet i Cook 1987: 60 ses det let, at andet bogstav muligvis er et ypsilon, og *IG IX.1 649* læser *Ἐχσοῖδα*; Ἐχσοῖδα er læsningen hos Moretti 1953; Cook 1987; *CEG* 1 391 og i *LGPN*.

11. Tyrtaios fr. 12.2: οὔτε ποδῶν ἀρετῆς οὔτε παλαιμοσύνης (overs. af H.F. Johansen).

12. Golden 2013.

13. Xenophanes fr. 2.1–5.

Fra det sene 6. årh. er det olympiske program i en eller anden variant det normale ved de festivaler, der har sportskonkurrencer på programmet. Programmerne ved de tre andre store panhelleniske festivaler – i Delphi, i Nemea og på Isthmen ved Korinth – lignede i alt væsentligt det olympiske program som de nok var kraftigt inspireret af.¹⁴ Variationerne er små, og det er variationer over velkendte temaer. I Nemea afviklede man f.eks. et løb over ca. 800 m kaldet *hippios*;¹⁵ kun distancen er usædvanlig og konkurrencen er simpelthen et løb, ligesom *stadion* og *diaulos*: *hippios* er faktisk et dobbelt *diaulos* og må være blevet afviklet på samme (type) stadion som de øvrige løb. En anden variation kunne være aldersklasseinddelingen. I Olympia brugte man to klasser, drenge og mænd, mens der i Nemea og på Isthmen var tre klasser, drenge, skægløse og mænd, samme inddeling som man brugte ved Panathenæerne i Athen.¹⁶ Klasserne er forskellige men den tilgrundliggende tanke er den samme: deltagerne må opdeles efter alder.

I 2018 publicerede jeg et studium, hvori jeg identificerede 155 religiøse festivaler ud over de fire store berømte, der i senarkaisk og klassisk tid havde sportskonkurrencer på festprogrammet. Blot en enkelt af disse havde måske en usædvanlig disciplin på programmet: I Olbia på Sortehavets nordkyst konkurrerede man muligvis i længdeskydning med bue, men sikkert er det ikke.¹⁷ Ellers er det de velkendte få sportsgrene, man finder på programmerne rundt om. *Pentathlon* kendes fra 8 af disse 155 festivaler; løbekonkurrencer kendes fra 38 festivaler; boksning kendes fra 15; brydning kendes ligeledes fra 15; og endelig kendes *pankration* fra 14.¹⁸ I de fleste tilfælde vides der næsten intet om programmet for en sportsfestival, og kilderne taler blot om *agones*¹⁹ eller siger, at der fandt en *agon gymnikos* sted.²⁰ I den slags tilfælde er det så godt som sikkert, at programmet bestod af et lokalt betinget udvalg af løbe- og kampsportskon-

14. Neumann-Hartmann 2007.

15. Miller 2004: 32.

16. Golden 2004: s.v. age-class.

17. Dubois 1996: no. 47; Nielsen 2018: 75. – I Thessalien var der særlige lokale hestesportsdiscipliner på programmerne rundt om, ligesom der var ved Panathenæerne i Athen; i hvert fald i Athen var sådanne konkurrencer en specialitet for bystatens egne borgere (Shear 2021: 191–201).

18. For detaljer, se Nielsen 2018: 110–55.

19. Se f.eks. Lys. 2.80.

20. Se f.eks. Hdt. 6.38.1; Pl. *Menex.* 249b; Strabon 5.4.7 (med Nielsen 2018: 59).

kurrencer, ofte krydret med *pentathlon*, og at deltagerne var opdelt i to eller tre aldersklasser.

Agon gymnikos var, kan vi nok sige, en fællesgræsk kulturel teknologi, som alle kendte og havde let ved at bringe i anvendelse. Hære i felten, f.eks., afholdt ikke sjældent en *agon gymnikos* for at fejre en sejr, for at adspredte soldaterne el.lign.²¹ Da Xenophon og De Titusinde endelig nåede frem til græsk territorium, arrangerede de straks efter takofringerne til guderne en *agon gymnikos*, tydeligvis for at lade glæden få frit løb.²² Det hele skildres i en ånd af *comic relief*, og der konkurreres i løb (*stadion* og *dolichos*), brydning, boksning og *pankration*,²³ de gængse olympiske discipliner på nær *pentathlon*. Alexander den Store lod ved adskillige lejligheder *agones gymnikoi* afholde;²⁴ Arrian omtaler i alle tilfælde disse begivenheder så kortfattet som muligt og siger blot, at en *agon gymnikos* blev afholdt, og intet om hvilke discipliner der var på programmet. Men *agon gymnikos* betyder givetvis simpelthen 'et passende udvalg af de normale discipliner', så begivenhederne har sikkert lignet den, Xenophon beskriver så levende.

Hvordan gik det til, at udvalget af græske sportsgrene blev så begrænset og at *agon gymnikos* blev så fast og entydigt et begreb, at der aldrig var tvivl om dets indhold? Udviklingen skyldtes, vil jeg tro, to forholdsvis simple forhold. Det ene er det forhold, at de Olympiske Lege allerede i det 6. årh., da de græske bystater over en bred kam begyndte at sætte sportskonkurrencer på deres religiøse festivalers programmer,²⁵ var så veletablerede og prestigefulde, at de øvrige bystater betragtede dem som selve modellen for en *agon gymnikos*, sådan som det helt åbenlyst var tilfældet, da Athen reformerede Panathenæerne i 560'erne.²⁶ Man skelede simpelthen til Olympia, når man grundlagde en *agon gymnikos*. Det andet forhold er det, at de græske bystater jo i al almindelighed spejlede sig i hinanden og tog form efter hinanden ved *peer polity interaction*,²⁷ der betyder at relativt ensartede størrelser ved interaktion kommer til at ligne hinanden endnu mere og have samme kulturelle præferencer. I den græske verden kan

21. Mann 2020.

22. Xen. *An.* 4.8.25.

23. Xen. *An.* 4.8.27.

24. Mann 2020: 103–4.

25. Nielsen 2018: 25.

26. Neils 2007.

27. Om *peer polity interaction* i den græske bystatskultur, se Snodgrass 1986.

man f.eks. pege på, hvordan bystaternes udmøntninger efter en lidt eksperimenterende begyndelse i det 6. årh. hurtigt kom til at ligne hinanden på alle væsentlige punkter. Der var mindre variationer i f.eks. de benyttede vægtsystemer,²⁸ men grundlæggende set var systemet det samme overalt. Eller man kan pege på det doriske tempel. I de områder hvor man byggede i den doriske orden, ligner templerne, på trods af mindre lokale variationer,²⁹ grundlæggende set hinanden, og doriske templer ser stort set ens ud hvad enten de er bygget på Sicilien, på Peloponnes eller i Attika. Eller man kan pege på bystaternes centrale administrative og politiske institutioner. Stort set alle bystater havde et mindre råd, normalt kaldet *βουλή*, en større folkeforsamling, normalt kaldet *ἐκκλησία*, og embedsmænd, normalt kaldet *ἄρχοντες*. Der var variationer fra bystat til bystat,³⁰ men grundlæggende set var systemet det samme overalt, uanset forfatningsform. Denne bemærkelsesværdige kulturelle ensartethed i den ellers ekstremt polycentriske græske kultur var resultatet af intens interaktion og *peer polity interaction*. Med andre ord, en beundret model og en livlig interaktion førte til, at en *agon gymnikos* var stort set det samme overalt.

Der var utvivlsomt mange fordele ved den ensartethed, som overordnet set kendetegner den græske bystatskultur. Den ensartede *agon gymnikos* gav den fordel, at bystaterne kunne regne med, at deres konkurrencer kunne tiltrække gode atleter udefra, sådan som langt de fleste faktisk gjorde.³¹ Set fra atleternes synsvinkel gjorde den velkendte *agon gymnikos* det muligt at stille op i konkurrencer hvor som helst: Det kunne måske variere, præcis hvor langt et *stadion* var rundt om, men et *stadion*-løb vidste man hvad var, osv. Det gjorde det muligt for topatleterne at vandre fra bystat til bystat og sanke sejre. Bokseren Theogenes fra Thasos vandt over 1.000 sejre i sin karriere,³² og han må have stillet op i konkurrencer i utallige bystater, selvom vi kun har få detaljer om netop det aspekt af hans karriere. Men en bokser som Diagoras fra Ialysos på Rhodos kan vi følge i detaljer, for han bestilte en sejrsode³³ hos Pindar, og denne ode indeholder en stor sejrskatalog, hvoraf Diagoras' meritter fremgår: Han

28. Mathiesen 1988: 17–20.

29. Se f.eks. Winter 1991.

30. Hansen & Nielsen 2004.

31. Nielsen 2014.

32. Nielsen 2018: 27–30.

33. Om sejrsoder, se Nielsen 2019.

vandt ud over i Olympia også i Delphi, på Isthmen, i Nemea, i Athen, i Argos, i Arkadien, i Theben, i Boiotien, i Pellene, i Megara og på Aigina og på Rhodos selv.³⁴ En sådan imponerende karriere var mulig, fordi en *agon gymnikos* nu engang var en *agon gymnikos* og derfor indeholdt boksning.

34. Pind. *Ol.* 7.15–17, 80–87.

Bibliografi

- Bell, D.F. 1989. "The Horse Race (Κέλῆς) in Ancient Greece from the Pre-Classical Period to the First Century B.C.," *Stadion* 15: 167–90.
- Cook, B.F. 1987. *Greek Inscriptions*. British Museum Press: London.
- De Rossi, F.C. 2011-2016. *Hippika. Corse di cavalli e di carri in Grecia, Etruria e Roma I–II*. Weidmann: Hildesheim.
- Dubois, L. 1996. *Inscriptions grecques dialectales d'Olbia du Pont*. Droz: Geneve.
- Ebert, J. 1972. *Griechische Epigramme auf Sieger an gymnischen und hippischen Agonen*. Akademie-Verlag: Berlin.
- Golden, M. 2004. *Sport in the Ancient World from A to Z*. Routledge: London & New York.
- Golden, M. 2013. "Hierarchies of Heroism in Greek Athletics," ss. 349–56 i P. Mauritsch & C. Ulf (eds.), *Kultur(en) – Formen des Alltäglichen in der Antike*. Festschrift für Ingomar Weiler zum 75. Geburtstag. Grazer Universitätsverlag: Graz.
- Golden, M. 2014. "Equestrian Competition in Ancient Greece: Difference, Dissent, Democracy," ss. 249–70 i T.F. Scanlon, *Oxford Readings in Classical Studies. Sport in the Greek and Roman Worlds. 1. Early Greece, the Olympics, and Contests*. Oxford University Press: Oxford.
- Hansen, M.H. & Nielsen, T.H. (eds.). 2004. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Oxford University Press: Oxford.
- Lee, H.M. 2001. *The Program and Schedule of the Ancient Olympic Games*. Weidmann: Hildesheim.
- Mann, C. 2020. "Campaign Agones: Towards a Classification of Greek Athletic Competitions," *Classica & Mediaevalia* 68: 99–117.
- Mathiesen, H.E. 1988. *Grækernes mønter*. Aarhus Universitetsforlag: Århus.

- Miller, S.G. 2004. *Ancient Greek Athletics*. Yale University Press: New Haven & London.
- Moretti, L. 1953. *Iscrizioni agonistiche Greche*. Angelo Signorelli: Rom.
- Neils, J. 2007. "Replicating Tradition: The First Celebrations of the Greater Panathenaia," pp. 41–51 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow: Oxford.
- Neumann-Hartmann, A. 2007. "Das Wettkampfprogramm der panhellenischen Spiele im 5. Jh. v. Chr.," *Nikephoros* 20: 113–51.
- Nicholson, N. 2021. "Greek Hippiic Contests," ss. 242–53 i A. Futrell & T.F. Scanlon (eds.), *The Oxford Handbook of Sport and Spectacle in the Ancient World*. Oxford University Press: Oxford.
- Nielsen, T.H. 2012. "Olympia som et panhellenisk sportscentrum," *Aigis* 2012.2: 1–36.
- Nielsen, T.H. 2014 [2019]. "Foreign Entrants at Minor Athletic Festivals in Late-Archaic and Classical Greece," *Nikephoros* 27: 91–158.
- Nielsen, T.H. 2018. *Two Studies in the History of Ancient Greek Athletics*. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: København.
- Nielsen, T.H. 2019. "Sejrssange – epinikiske oder i antikken," @ <http://idraetshistorie.dk/temaer/sport-i-antikken/sejrssange-epinikiske-oder-i-antikken/>.
- Nielsen, T.H. 2020. "De klassiske græske bystaters brug af de Olympiske Lege," *Antikkens Venner* 117: 4–30 (også publiceret @ <http://idraetshistorie.dk/de-klassiske-graeske-bystaters-brug-af-de-olympiske-lege/>).
- Petermandl, W. 1997. "Überlegungen zur Funktion der Altersklassen bei den griechischen Agonen," *Nikephoros* 10: 135–47.
- Shear, J.L. 2021. *Serving Athena. The Festival of the Panathenaia and the Construction of Athenian Identities*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Snodgrass, A. 1986. "Interaction by Design: The Greek City State," ss. 47–58 i C. Renfrew & J.F. Cherry (eds.), *Peer Polity Interaction and Socio-Political Change*. Cambridge University Press: Cambridge.

Swaddling, J. 2004. *The Ancient Olympic Games*. British Museum Press: London.

Winter, F.E. 1991. "Early Doric Temples in Arkadia," *Echos du Monde Classique* 35: 193–200.

Young, D.C. 2004. *A Brief History of the Olympic Games*. Blackwell Publishing: Malden.